

Speuren naar Romeinse sporen Forten, huizen en graven in de gemeente Katwijk

Lerarenhandleiding bij het erfgoedproject voor groep 5, 6 en 7

Les 2: De Romeinenroute

120-180 minuten

Lesinhoud

Aan de hand van een fotospeurtocht, de Romeinenroute, ontdekken de leerlingen in de gemeente diverse plekken waar Romeinse sporen zijn teruggevonden of nog steeds te zien zijn.

Ze vergelijken vroeger met nu. Ze vertellen elkaar onderweg meer over de thema's waarin ze zich in les 1 verdiepten.

Lesdoelen

De leerlingen zijn zich bewust van de lokale Romeinse geschiedenis en de sporen die daarvan te zien zijn. Zij leggen verbanden tussen vroeger en nu. Zij vertellen anderen over hun ontdekkingen. Ze gebruiken een plattegrond om hun weg te vinden.

Nodig tijdens de les

Bijlage 3: De Romeinenroute,

bijlage 4: plekken en voorwerpen langs de Romeinenroute en

bijlage 5: extra informatie erfgoedlocaties.

Vorbereiding op de les

Print voor iedere leerling bijlage 3.

Print voor iedere leerling bijlage 4 (groep 6/7, indien gewenst).

Print voor jezelf bijlage 5.

Zorg voor voldoende begeleiding bij de fotospeurtocht.

Bepaal de fietsroute.

Maak eventueel een afspraak met een of meerdere musea.

Inleiding: in de voetsporen van de Romeinen

In de gemeente Katwijk zijn veel sporen gevonden van de Romeinen. Sommige sporen zijn nog te zien, bijvoorbeeld in een van de musea. Andere sporen worden 'herdacht' door een informatiebord of markering. Weer andere zijn terug te halen via reconstructie-afbeeldingen.

Vertel de klas voorafgaand aan deze les dat jullie sporen van de Romeinen in de gemeente gaan ontdekken. Dit doen jullie aan de hand van de Romeinenroute, een (foto)speurtocht (zie bijlage 3). Bekijk samen de speurtocht.

Opdracht: de Romeinenroute

De fotospeurtocht de Romeinenroute werkt als volgt:

- Bezoek op de fiets (zoveel mogelijk van) de aangegeven plekken op de kaart (zie bijlage 3). Op deze plekken zijn Romeinse sporen te vinden. Maak een keuze voor groep 5.
- Van elke plek zie je een foto van nu. Bij deze foto's staat een puzzelomschrijving: wat was hier vroeger? Ook is er van elke plek een afbeelding van hoe het er vroeger waarschijnlijk heeft uitgezien. Aan de hand van de puzzelomschrijving koppelen de leerlingen de afbeeldingen van vroeger aan de foto's van de plekken van nu.
- Als de leerlingen een goede koppeling hebben gemaakt, geef je ze meer informatie over deze plek (zie bijlage 5).
- Voor groep 6/7: de verschillende groepjes vullen deze informatie aan met hun voorbereide presentaties, aan de hand van de voorwerpen die op de themakaarten te zien zijn: wat heeft deze plek of dit voorwerp met hun onderwerp te maken?
- Tijdens of na de speurtocht kun je (een van) de musea bezoeken. De leerlingen kunnen ook daar hun presentaties houden. Wil je (een van) de musea bezoeken? Maak dan van tevoren een afspraak.

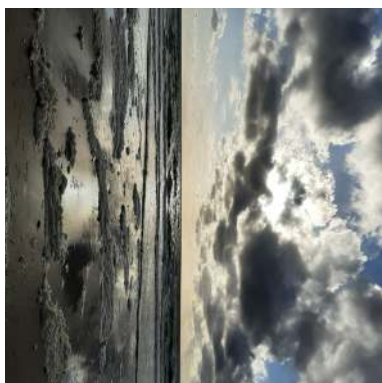
Extra opdracht: gast in de klas

Je kunt een gastdocent in de klas uitnodigen, die over een bepaald onderdeel van de Romeinse geschiedenis in Katwijk vertelt. Voor meer informatie, zie de website van [de Canon van Katwijk](#).

Afsluiting: terugblik

Terug op school bespreek je de Romeinenroute na: waardoor waren leerlingen het meest verrast, wat verbaasde hen, waarover zouden ze nog meer willen weten?

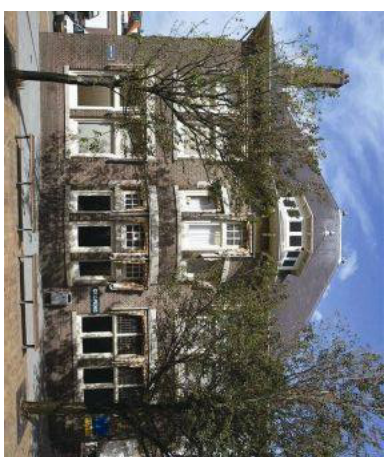
Bijlage 3: De Romeinenroute - Katwijk

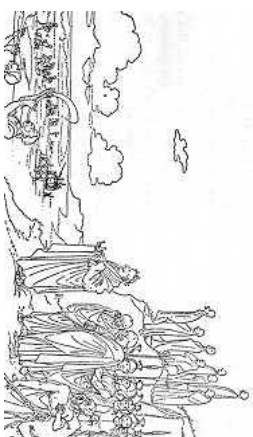
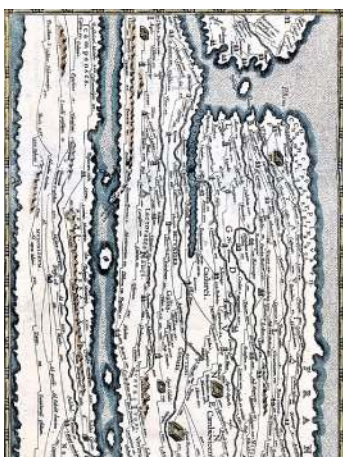
1. Een Romeins fort aan zee. Nu verzwolgen door de zee.

2. Een 'toren' van keizer Caligula, de keizer die dacht het gevecht met de zee te hebben gewonnen en als bewijs zijn soldaten scheppen liet verzamelen.

3. Hier wordt de Romeinse Google Maps heel goed bewaard.

Bijlage 3: De Romeinenroute - Valkenburg

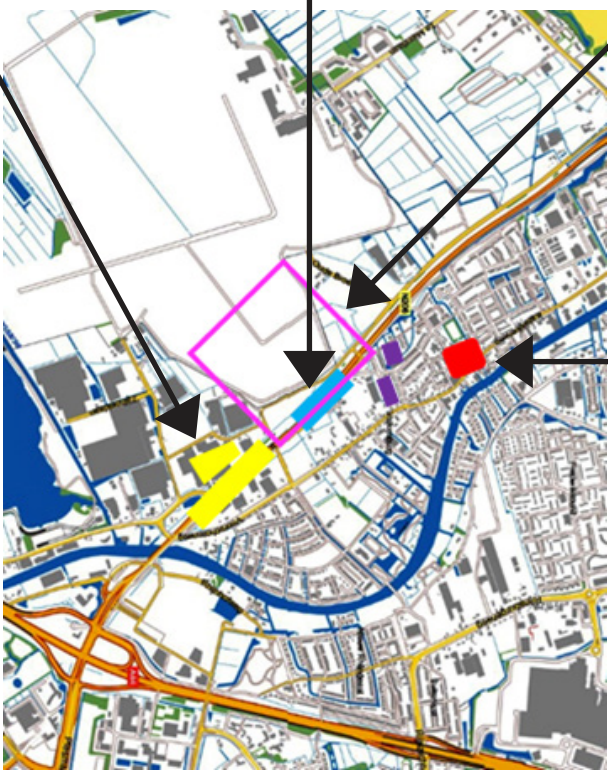
5. Pas ontdekt, een nog groter fort!

4. Een fort voor honderden soldaten.

6. Een rustige plek om de doden te begraven, langs een weg.

7. Een levendig dorp met winkels en woningen.

D

E

F

G

Bijlage 4: Plekken en voorwerpen langs de Romeinenroute

Plekken in de Romeinenroute in de gemeente Katwijk en bijbehorende voorwerpen, gerangschikt naar de verschillende thema's:

Torenmuseum

Koken en eten

- kruik wijn/ water (IB4)
- mes (IC6)

Mode en verzorging

- zalfpotje (IA1)
- haarspelden (IIA11)

Onderweg

- Peutingerkkaart

Leven en dood

- beeldje Isis (IIIA1)
- amulet van rozet van hertengewei (IIIA2)

Winkels en handel

- munten (IIB 1)

School en spelen

- dobbelsteen (IIB6)

Gebouwen

- bijl (IA2)

Leger

- beenbeschermer (IIB8) en lanspunt (IIE2)

Katwijk's Museum

Mode en verzorging

- tegel badhuis

Onderweg

- Peutingerkkaart Katwijk's Museum

Gebouwen

- dakpan

Onderweg

Langs de N206

Reizen en wegen

- resten Romeinse weg bij N206

Marktveld

Leven en dood

- grafveld

Woerd

Winkels en handel

- Vicus

Gebouwen

- Vicus

Diverse kerktorens

School en spelen

- kerkklok Romeinse cijfers bv. Oude Kerk, Dorpskerk (Katwijk); Hervormde Kerk/ Torenmuseum (Valkenburg); Grote of Laurentiuskerk (Rijnsburg)

Castellumplein, Valkenburg

Leger

- markering fort

Veerpad, Valkenburg

Leger

- hekwerk Romeinse schilden

Bijlage 5: Extra informatie erfgoedlocaties

Brittenburg

De Brittenburg is de (verdwenen) ruïne van een Romeinse limesvesting. Het fort is bekend van afbeeldingen uit de zestiende en zeventiende eeuw. Bronnen vertellen dat het fort in de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuw zichtbaar was na stormen op het strand tussen Katwijk aan Zee en Noordwijk aan Zee. Hoogstwaarschijnlijk is Brittenburg het meest westelijke fort van de Romeinse limes aan de monding van de Rijn. De locatie heette het *Lugdunum Batavorum*. Het fort is (deels) afgebroken, door de zee weggespoeld en daar verdwenen. Recent hebben archeologen geprobeerd Brittenburg terug te vinden, maar dat is niet gelukt.

Als aandenken aan de Brittenburg is het kunstwerk *Kallas Toren* bij de kruising Kanaaldijk-Buitensluis in Katwijk geplaatst. De naam van het kunstwerk verwijst naar het verhaal dat de Romeinse keizer Caligula zijn soldaten op het strand van Katwijk opstelde en daarna de overwinning op de oceaan claimde. Hij liet zijn soldaten schelpen verzamelen als oorlogsbuit. Als gedenkteken liet Caligula een vuurtoren bouwen.

Katwijk's Museum

Het Katwijk's Museum heeft een aantal objecten in de collectie die te maken hebben met de Romeinse geschiedenis. Zo is er een dakpan te zien en een bijzondere tegel uit een badhuis. Ook heeft het museum een zeventiende-eeuws exemplaar van de Peutingerkaart in de collectie. De kaart is vernoemd naar de geleerde en monnik Konrad Peutinger (1465-1547) die de originele Romeinse kaart in 1508 erfde en daar kopieën van maakte. Het origineel wordt tegenwoordig als verloren beschouwd. De kaart geeft een schematisch beeld van het wegennetwerk en de belangrijkste steden en plaatsen in de Romeinse wereld, ten tijde van keizer Augustus (27 voor Christus tot 14 na Christus).

Romeins fort in het centrum van Valkenburg (na WOII opgegraven)

De benaming van het plein in het centrum van Valkenburg verwijst naar het Romeinse legerkamp: Castellumplein. Met messing plaatjes zijn op het plein de contouren van het legerkamp aangegeven. Op dit plein vind je ook een informatiepaneel over de limes. Voorbij de Hoofdstraat staat een hek in de vorm van Romeinse soldatenschilden.

Romeins dorp (Vicus) op De Woerd, Marktveld en Veldzicht, Zanderij

Bij het fort ontstond een vicus, een kampdorp. En zijn verschillende overblijfselen teruggevonden: resten van vicushuizen, haven, visbenodigdheden, aardewerk, wapens, mantelspelden, dobbelstenen etc.

Romeinse weg langs de limes (monument en informatieborden opgericht)

Ter hoogte van de provinciale weg N206 was een tijdje een reconstructie met informatiepanelen en een mijlpaal te zien van de Romeinse grensweg. Door wegwerkzaamheden zijn deze verwijzingen tijdelijk niet zichtbaar.

Sporen en verwijzingen naar grafvelden

Op het Marktveld werd een grafveld gevonden met resten van honderden mannen, vrouwen en kinderen (meer dan zeventienhonderd graven). De meeste doden werden naar Romeins gebruik gecremeerd. De meesten waren burgers, maar er zijn ook een paar soldaten gevonden. De doden kregen allerlei grafgiften 'voor onderweg' mee: sieraden, munten, schaalte voedsel en dergelijke. De munten deden dienst als betaalmiddel op weg naar het hiernamaals. Veerman Charon zette de gestorvene de rivier de Styx over. De dode moest daarvoor aan hem betalen.

Onlangs ontdekte castra

Legioenkamp (opgravingen voorjaar 2021).

Meer informatie: <https://extra.katwijk.nl/erfgoed-cultuur-en-vrije-tijd/opgravingen-valkenhorst>

Torenmuseum

Vaste tentoonstelling over de Romeinen in dit gebied, met prachtige archeologische vondsten: schalen, sieraden, olielampjes, wapens en veel meer.

Bijlage 6: Achtergrondinformatie en tips

Algemeen over de Romeinen in ons land

Schooltv en het Klokhuis:

- Schooltv: [Romeinen in ons land](#) (Wat namen de Romeinen mee naar ons land?)
- Clip Schooltv: [Alle wegen leiden naar Rome](#)
- Klokhuis: [Romeinse wegen](#) (Hoe legden de Romeinen hun wegennetwerk aan?)
- Klokhuis: [Romeinse bouwwerken](#)
- Klokhuis: [Hoe lees je Romeinse cijfers?](#)
- Klokhuis schrijft geschiedenis - Canon: [De Romeinse limes](#)
- Schooltv: [Welkom bij de Romeinen](#) (zesdelige serie over diverse onderwerpen)
- Schooltv Quiz: [Romeinen in ons land](#)
- Schooltv Quiz: [Welkom bij de Romeinen](#)
- Schooltv Quiz: [De Romeinse limes](#)
- Romeinse limes kwartetspel (kijk [hier](#) voor meer informatie)

Entoen.nu Canonvenster: [Romeinse limes](#)

Ontdek Romeins Nederland: www.romeinen.nl

a. [Overzicht plekken limes](#): meer informatie per plaats langs de limes

b. [Limeskaart](#): idem

Video: [Hoe is een Romeinse soldaat aangekleed?](#)

Wikikids: [Romeinse Rijk](#)

[Knutselbladen](#)

Erfgoedhuis Zuid-Holland: [Romeinen in drie minuten](#)

Romeinen langs de Rijn, de limes

[Rondleiding](#) over tentoonstelling RMO

[Limeskaart](#): Interactieve kaart van de limes in Nederland, met per vindplaats lees-, beeld- en filmmateriaal

Katwijk en de Romeinen

De Romeinen in de gemeente Katwijk (vijf video's gemaakt door gemeente Katwijk):

- [Schildwachten langs de Rijn](#) (grenswacht van het Romeinse Rijk)
- [De Romeinse weg](#) (vondsten langs de N206)
- [Kalla's Toren](#) (Kalla's Toren en Fort Brittenburg)
- [Kustbewoners](#) (Boeren nederzetting Zanderij)
- [De Kerktoren](#) (het Castellum in Valkenburg)

Musea

Katwijksmuseum, [Peutingerkartaat](#)

[Torenmuseum](#) Valkenburg

Wandelroute

Interactieve wandelroute Katwijk-Valkenburg, IZI-travel; [online](#) te bekijken of te [downloaden](#) op een smartphone (zoek op: Romeinse limes 1] Katwijk aan Zee- Valkenburg ZH)

Keizer Caligula:

<https://schooltv.nl/video/wie-was-keizer-caligula-een-wrede-paardengek/#q=romeinen>

Bijlage 7: Praktische informatie

Adres en contactgegevens musea en gastdocenten

Katwijk's Museum

Voorstraat 46
2225 ER Katwijk aan Zee
Telefoon: 071 401 3047
info@katwijksmuseum.nl

Torenmuseum

Castellumplein 1a
2235 CN Valkenburg
Telefoon 071 407 5460
vereniging@oudvalkenburgzh.nl